

gye helységeinek neveit olvasom. Ez az előkelő udvar egy hatalmas helységnévtár: magyar, német, bunyevác, szerb, horvát lakosságú községek nevei sorakoznak egymásután, de a legtöbb helység vegyes lakosságú. Elgondolkozhatnak ezen a gyűjteményen a délvidéki magyar írók. Melyeknek írnak ezek közül? Valamennyinek. Legalábbis csak ez lehet a helyes cél. És lelkiismeretvizsgálat is tarthatnak itt a megyeház udvarán. Minden leírt szavuk mérlegre kerül nemcsak a kritikai rovatban, hanem a szivekben is, olyan emberek szívében, akik talán az ő megnyilatkozásaik alapján döntenek jövő magatartásukról, magyarságukról.

Ott látom a falon az egyik keretben Ószivác község nevét is. Ez volt a délvidéki írók mesterének székhelye, a bácskai Széphalom. A Mester nem élhette meg ezt a mai szép napot, és nem láthatta „eszméi győzedelmét“, de kívánjuk, hogy lássa egy egész ország a bácskai irodalom kivirágzását. Ennek a célnak és reménynek volt ígérete a zombori ünnep.

MEGYER JÓZSEF

Szongott Kristóf

(1843—1943)

Szongott Kristófnak, első armenológusunknak nevét — sem életében, sem halála után — nem dobolta füleinkbe semmilyen hírverés sem. Személye még emlékében is ugyanolyan csendes, szerény és háttérbehúzó volt, mint munkás életében. Kitüntetésben nem részesült, a közvélemény nem vette hátára, a pénz pedig előtte elérhetetlen távolságból csillogtatta feléje az élet anyagi örömeit, viszont fanatikus hazafiságából eredő egnéhány tudományos té-

vedéséért számtalan gánccsal, gúnyos lekicsinyléssel és közönnyel verték őt az élet és a kortársak.

Azonban halálának hírére 1907. január 24-én, csak a nagynevű közéleti férfiaknak kijáró gyászpompával búcsúzott tőle szeretett városa: Szamosújvár, míg a következő napokban az ország szak-sajtója és napilapjai egyöntetű leplezetlen tisztelettel dicsőítették Szongott érdemeit, méltatták páratlan hazafiságát és fájlalták elhunytát.

Szongott Kristóf 1843. március 21-én született Erdélyben, Marosbogáton, örmény eredetű családból. Családjának eredeti örmény neve Ászvádur volt, ami annyi mint Isten adta; ezt szószerint németre fordítva, viselték a Szongott nevet.

Középiskoláit nagy anyagi küszködéssel Gyulafehérvárott végezte el 1863-ban kitünő eredménnyel. Ekkor a Szamosújvár város közönsége által akkoriban még fenntartott örmény katolikus algimnáziumhoz választották meg tanárnak. Szamosújvárt is kettős küszködés kötötte le életét. Csekély tanári fizetéséből nemcsak családját tartotta el, de mostoha viszonyok között élő testvéreit is támogatta. Szabad idejében pedig folytonosan tanult, hogy nyelvi és tudományos ismereteit fejlessze és gyarapítsa. Mert a tanári pályát hivatásnak tekintette, melynek érdekében és köréből mindent akart tudni.

Szongott Kristófot, mint minden kultúrósztönnel eltelt egyéniséget, a megtanult adatok újabb és mindig erősebb tanulásra készítették. Így ritka szorgalommal hazánk legnagyobb örmény szakértőjévé fejlesztette magát. Csendben és feltűnés nélkül, hosszú évekig átbúvárkodta úgy a hazai,

mint a külföldi szakirodalmat. Méhek szorgalmával rengeteg adatot halmozott össze, és amikor tudatában volt annak, hogy hazájának e téren is szolgálatot tud tenni, a nyilvánosság mezejére lépve, megkezdte tudományos irodalmi munkásságát.

1887 januárjában Govrik Gergely örmény katolikus lelkész, a bécsi mőhitárista rend későbbi érseke társszerkesztésében havi folyóiratot jelentetett meg *Arménia* címmel. A lap céljául az örmény nemzet történelmének, irodalmának, néprajzának ismertetését és a magyar-örmény kapcsolatok kutatását jelentette be. Vállalkozása a magyar tudományos életben fontos hézagpótlónak jelentkezett, mert addig az örménységet csak Lukácsy Kristóf szamosújvári esperes plébános munkáiból ismertük. Kivőle Magyarországon senki más még nem foglalkozott armenológiával. A kellő időben jelentkezett tehát Szongott Kristóf, hogy folyóiratával kitöltse a magyar tudományosságban ez irányban jelentkezett űrt.

Azonban Szongott örmény származású volt, tanára az egyetlen hazai örmény gimnáziumnak, mőködési színhelye pedig Szamosújvár, az örmény metropolis, ahol az úgynevezett magyar-örmények, vagy elmagyarosodott örmények még származásuk erős tudatában, szervezeten és nagyobb tömegben éltek. És mivel sem ennek a nagyobb örmény szőrványnak, sem az országban elszórtan élő örmény származásúaknak a magyarosodása akkor még nem fejeződött be, nemcsak a hivatalos körök, de a sajtó és a magyar-örmények egy része is, nem minden aggodalom nélkül fogadta Szongott terveit. Attól félték, hogy a gondolkodásban és szokásban magyarrá vált

örménységben az Arménia széthúzó törekvéseket támaszthat. És valóban Szongott nemcsak nagy zavarokat kelthetett volna a magyar-örménység körében, melynek többsége magyarság-érzete mellett erős örmény fajszeretettel volt áthatva és még az örmény nyelvet is jól beszélte, de sokkal nagyobb bajokat jelentett volna a többi hazai nemzetiségek körében e rossz példa hatásaként valószínűleg mutatkozó mozgolódás.

A következmények azonban megmutatták ezen aggodalmak alaptalanságát, mert Szongott fényesen bebizonyította, miként tehet valaki ősei nemzetének szolgálatokat és lehet amellett kifogástalan magyar hazafi is.

Szongott Kristóf rajongó fanatizmussal szerette az örménységet, de még jobban a magyarságot. Könyveiben, az Arménia valamennyi számában, minden lehető helyen a magyarság szeretetét hirdette, élő bizonyosságként a magyarság államalkotó erejének. Mintha csak őt vette volna mintául hazánk bölcse, Deák Ferenc, amikor azt mondotta, hogy „a hazai örmények a legjobb magyarok“.

Fanatizmusának túlradását, sajátos, műveinek tudományos értéke sınıyltette meg, mert hosszú, fáradságos életének egész munkáját arra használta fel, hogy a világ legkiválóbb nemzetének tüntesse fel a magyart és ennek tündöklő ragyogásába bekapcsolja saját fáját, az örmény nemzetet is. Egy egészen sajátos álomnak képei derengtek előtte, amidőn azt kutatja és munkáiban azt bizonyítgatta, hogy a magyarok az örményektől származnak.

A *magyarok eredete és őslaka* címő könyvében adta közre megható elgondolásait, melyeknek

azonban tévesek a következtetései, mert téves a kiindulási pontja. Nagy álmodozónknak, Horvát Istvánnak alig lehetett olyan kívánsága vagy sejtelve, amit Szongott azonnal kész bizonyosságnak és megdönthetetlen ténynek el ne fogadott volna. Egyetemi tanulmányok hiányában legtöbb műve mint forrástanulmány nem elég rendszeres, de kiválóan alkalmas arra, hogy évtizedek verejtékével összegyűjtött mozaik szemeiből hozzáértő tudós keze művészi képet alkosson.

Szongottnak a tudományos kutatás nem öncél volt. Valójában sovíniszta ő abból a fajtából, amely a Horvát Istvánokat szülte és eltöltötte lelküket olyan lángolásokkal, lázakkal, mely csak a közösségi embertípus legkiválóbb példányainak lelkében él. Írt történelmi, nyelvészeti, genealogiai munkát, irodalmi tárgyúakat; lefordította magyarra az első örmény könyvet és számtalan verset. Saját költségén szerkesztett folyóiratot 21 évig, összeírt egy kis könyvtárra való dolgozatot. Nyomtatásban 9 könyve jelent meg, míg egyedül az Árméniában megjelent cikkei mintegy 5.000 oldalra terjednek. Kéziratban maradt írói hagyatéka pedig igen tekintélyes.

Azonban közel 40 esztendei lan-kadatlan irodalmi működéséből anyagi hasznot nem látott. Ingyen, utógondolat nélkül egy egész emberéletet igénylő munkát végzett. Valódi önzetlen ön-feláldozással terjesztette hazánk-

ban az addig ismeretlen örmény irodalom megbecsülését, és földi babért az erkölcsi öntudaton kívül sohasem keresett. Az Arménia 20. évfolyamába lépésekor öt üdvözlő munkatársainak Gábrus Zakariás, szamosújvári tanító következő mondását idézte: „Dicséretre méltó nem vagyok. Csak azt tettem, amivel tartoztam.“ Mert Szongott is úgy tudta, hogy a kötelességteljesítésnek nincs határa, hogy sokat dolgozni lehet, de eleget sohasem.

A magyarok eredete zárószavaiban ezt írja: „Amíg mások pihentek, szórakoztak, vagy talán mulattak, én az asztal mellett görnyedeztem; éjt nappallá tettem, hetekig, hónapokig ültem könyveim között; lemondottam minden élvezetről, tönkretettem egészségemet... és mégis tovább dolgoztam; dolgoztam tovább, mert hazámnak akartam szolgálatot tenni, és a hazáért kötelességünk időt, erőt, tehetséget, vagyont, egészséget feláldozni“. Ennek a való-másnak igazság minden betűje, mert hitelességéért Szongott Krisz-tóf hazafias lelkülete, önzetlen élete és értékes tudományos munkássága kezeskedik.

Rajongásból, fájának és a magyarságnak fanatikus szeretetéből vált ő íróvá, és csak ez ösztönözte, hogy minden bántó kritika ellenére is megjárja egyedül és magányosan azt a hosszú tövises utat, melyre páratlan hazaszeretete elindította.

KORBULY DOMOKOS